

Carsten Rosenberg Hansen & Benny Karpatschhof (red.): **"København-fænomenologien, bisat eller genfødt?"** København: Danmarks Pædagogiske Universitet, 2001. 295 sider ¹

Anmeldt af Boje Katzenelson

Dansk psykologi blev grundlagt som akademisk disciplin i 1886 af Alfred Lehmann (1858-1921) i ånden fra den da dominerende tyske eksperimentalpsykologiske og psykofysiologiske orientering med Wundt som hovedperson.

Lehmans efterfølger Edgar Rubin (1886-1951) fortsatte den eksperimentalpsykologiske linje, men slog ellers ind på en anden kurs. I nogen grad påvirket af Kurt Lewin og gestaltpsykologien samt muligvis beskedent af den kontinentale husserlske fænomenologiske filosofi (trods sporadiske karske udfald mod den) opstod en egenartet dansk psykologi. Den kan karakteriseres som en eksperimentalpsykologisk fænomenologi rettet mod en omhyggelig og detaljeret beskrivelse af menneskets oplevelser inddragende også dagligdagens erfaringer – en psykologi, der gennem nøjagtigst mulige observation analyserer et fænomen i dets elementære former (men ikke 'elementaristiske' som hos Wundt) samtidig med en vis bestræbelse mod en helhedsopfattelse af sjælelivet.

Traditionen blev kendt som "Den tredje Københavnerskole" ved siden af og undertiden i diskussion med den kvantefysiske Københavnerskole omkring Niels Bohr og den lingvistiske Københavnerskole omkring Louis Hjelmslev. Det var en bevidsthedspsykologi, der undersøgte og klassificerede oplevelserne uden forsøg på at forankre bevidsthedsindholdet i biologiske eller kulturelle faktorer. Retningen var således antireduktionistisk og deskriptivt kortlæggende med et ideal om metodisk stringens snarere end teoretiske systemer. Måske kan Rubin (men ikke i samme grad hans medarbejdere) ligefrem betegnes som antiteoretisk.

Perception og kognition

Denne retning var næsten enerådende i dansk psykologi gennem et halvt århundrede, fordi der kun var ét center for akademisk psykologisk forskning bemandet med et meget lille antal personer og enevældigt ledet af en særdeles kritisk Rubin. Han tillod kun få videnskabelige publikationer fra sine medarbejdere at se dagens lys.

De undersøgte emneområder var især perceptionens og kognitionens komponenter, som efter Rubins opfattelse måtte udforskes nøje, før det blev muligt at beskæftige sig med handlings-

¹ Denne anmeldelse er trykt i Dansk Psykolognyt nr. 2, 2002 og gengives her med redaktørens og anmelderens tilladelse.

livet, motivation, følelser m.m. Det indlod hans medarbejdere sig derfor også først for alvor på efter hans død, men stadig inden for den af ham skabte tradition.

Rubins tidligste førende medarbejdere var dels Edgar Tranekjær Rasmussen (1900-1995), der i 1956 publicerer en fænomenologisk erkendelsespsykologi eller en systematik af bevidsthedens mulige emner og dernæst i 1960 behandler behovene i traditionen fra Henry Murray. Desuden var det Franz From (1914-1998), der i 1953 fremlægger dele af en beskrivende socialpsykologi i sine undersøgelser af de formålsrettede træk ved personperceptionen. Dette arbejde oversættes senere til engelsk, desværre dog først efter at Fritz Heider havde taget den internationale ære for at have grundlagt dette forskningsområde.

Det er aspekter af denne tradition og dens fortsættelse i nyere tid, som tages op i bogen "København-fænomenologien, bisat eller genfødt?" med henblik på aktuel teoretisk interesse og empirisk brugelighed. Der er tale om en antologi sammensat af bearbejdede indlæg fra et seminar afholdt af Psykologisk Selskab for Forskningsmetodologi. Det er et prisværdigt initiativ – dels i egen ret og dels i lyset af, at hovedparten af danske psykologer, nemlig alle, der har påbegyndt deres uddannelse efter slutningen af 1960'erne, formentlig ingen, ringe eller karikeret kendskab har til deres videnskabs nationale rødder i traditionen.

Første del

Bogens første del har overskriften *Fænomenologien på kontinentet og i København* og rummer fem artikler.

Dan Zahavi karakteriserer kontinental fænomenologisk filosofi i almindelighed og forsøger at bestemme dens aktuelle status, bl.a. inden for kognitionsforskningen. Han behandler desuden kort forholdet mellem kontinental fænomenologisk filosofi og København-fænomenologiens psykologiske fænomenologi.

Johs. Mørk Petersen karakteriserer Rubins psykologi og herunder hans opfattelse af eksperimentel psykologi samt gestaltpsychologi og Husserl's fænomenologiske filosofi. Petersen sporer endvidere Rubins teoretiske inspirationer hos bl.a. Høffding og det intellektuelle klima i hans omgangskreds og følger retningens historiske udvikling hos Tranekjær og From.

Flemming Vestergaard behandler også forholdet mellem Rubin og den kontinentale fænomenologiske filosofi især i skikkelse af Merleau-Ponty. Han forsøger at påvise, at forskellene mellem dem m.h.t. metode og perceptionsteori er mindre end almindeligvis antaget, og hvad Rubin selv (temmelig kategorisk) mente. Endvidere påpeger Vestergaard en indre kontrovers i Rubins perceptionsteori mellem en fænomenologisk og en psykofysisk position.

Erik Schultz karakteriserer Froms psykologi gennem en konfrontation med Husserl. Med udgangspunkt i en undersøgelse af handlelivet af samme type som Froms anholder han From for den idealisme, der efter nogles opfattelse lurer på traditionen, og som man ifølge Schultz ikke finder hos Husserl. Til gengæld kritiseres Husserl for en uholdbar adskillelse mellem en fænomenal

livsverden og en videnskabelig teoriverden og en overdreven vægtning af førstnævnte på sidstnævntes bekostning.

I 1960'erne kom det til et opgør mellem Tranekjær Rasmussen og en kreds af studerende, som mente, at Tranekjærs fænomenologi hvilede på et idealistisk grundlag. Benny Karpatschof tager denne debat op og fremlægger her ud fra en systematik for en fænomenologisk realisme, der formår at inddrage virkelighedens subjektbetingede fremtrædelsesmåder uden at blive subjektivistisk.

Anden og tredje del

Bogens anden del har overskriften *Fænomenologisk metode i specifikke problemstillinger* og rummer tre artikler.

Jan Ivanouw gennemgår Tranekjærs emnelære og anvender derpå i en omfattende artikel dette fænomenologiske begrebsapparat til forbedring af visse scoringsproblemer i Rorschachtesten.

Arne Friemuth Petersen behandler perceptuel bias ud fra en dynamisk perceptionsteori og kritisk anvendt fænomenologisk beskrivelser af visuelle illusioner.

Torsten Ingemann Nielsen fremlægger en fænomenologisk beskrivelsesmodel for den præ-refleksive bevidsthedsstrøms erkenden, ønsken og villen. Denne model indlejres derpå i en metafysisk model for modsætningen mellem determinisme og viljens frihed, der antages at kunne opheve denne modsætning.

Endelig indeholder bogens tredje del optryk af udvalgte tekster fra Københavnerskolen. Rubin behandler begrebet tjenlighedsbestemmelse, Tranekjær forholdet mellem 'det at være bevidst om noget' og 'det man er bevidst om', From begrebet sens inden for rammerne af sin teori om oplevelsen af andres adfærd, Kresten Bjerg mulighederne for en fænomenologisk personlighedspsykologi og Olav Storm Jensen Tranekjærs emnelære.

Lys over glemselsmørket

”Bisat eller genfødt?” – hedder bogens undertitel. Hverken eller, lyder dommen vel efter endt læsning. Helt bisat blev Københavnerfænomenologien aldrig og kan derfor heller ikke være genfødt, i det mindste logisk set. Men godt genopfrisket er den blevet med dette værk.

Som Zahavi påviser i sin artikel, er fænomenologien som helhed formentlig mere levende end nogen sinde, skønt den rigtig nok ikke udgør *the main stream* af dagens psykologi (eller filosofi). Og Københavnerfænomenologien udgør såvist ikke *the main stream* af fænomenologien som helhed. Det kommer den heller aldrig til at gøre. Men dele af den fortjener at komme til ære og værdighed igen. Og det skulle der just nu være mulighed for, fordi dens version af fænomenologien utvivlsomt er mere både forståelig og videnskabelig spiselig for de langt talrigere psykologer

og andre videnskabsudøvere (fx kognitionsforskere), som er ukendte med eller fremmede for den kontinentale fænomenologis undertiden kringlede facon.

Førende amerikansk psykofysiologer og -neurologer som LeDoux, Panksepp og Varela kalder ligefrem på fænomenologisk forskning. Uden kan vi ikke komme videre med vor *hardcore* eksperimentelle forskning, klager de, vi kan blot blive ved med at lave mere af det samme.

Ud over at denne bogs bidrag som nævnt dels er værdifulde i egen ret og dels som historiske dokumenter for yngre generationer af standen, kunne deres genopfriskning af traditionen ved et gunstigt træf således desuden se ud til at ramme ind i en efterspørgsel. Denne behøver ikke genopfinde den dybe tallerken, som Zahevi siger, den skal bare kaste lys over glemselsmørket og tage afsæt derfra til eget brug.

Til lykke med det!